

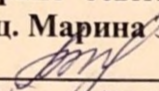
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ І МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
КАФЕДРА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

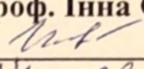
ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньо-професійної програми
доц. Марина ЗАЙЦЕВА

25 березня 2020 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор з навчальної роботи
проф. Інна СТАШЕВСЬКА

27. 03 2020 р.

Силабус
навчальної дисципліни

«ТРЕНІНГИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ТУРИЗМІ»

Освітньо-професійна програма — Туризмознавство

Спеціальність — 242 Туризм

Галузь знань — 24 Сфера обслуговування

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Харків - 2020

Силабус склала
Доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу Аніщенко Алла
Петрівна

Силабус затверджено на засіданні кафедри туристичного бізнесу,
протокол № 2 від «25» серпня 2020 р.

Завідувач кафедри туристичного бізнесу
доктор культурології, доцент

Любов БОЖКО

Силабус затверджено на засіданні групи забезпечення спеціальності 242
«Туризм», протокол № 1 від «25» серпня 2020 р.

Голова групи забезпечення
доктор культурології, доцент

Любов БОЖКО

1. Загальна інформація про дисципліну

1	Назва дисципліни	Тренінги соціальної взаємодії в туризмі
2	Викладач	Аніщенко Алла Петрівна
3	Контактні дані викладача (роб.тел., емейл)	alla.an.ua@gmail.com
4	Статус дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	вибіркова
5	Рік підготовки	4
6	Семестр	8
7	Лекції (год.)	-
8	Практичні (семінарські, лабораторні) заняття (год.)	80
9	Самостійна робота (год.)	80
10	Індивідуальна робота (год.)	—
11	Кількість кредитів	4
12	Загальна кількість годин	80
13	Види поточного контролю	поточне опитування, рефлексія
14	Вид підсумкового контролю	залік

2. Анотація дисципліни

2.1. Місце дисципліни в програмі навчання

Навчальна дисципліна «Тренінги соціальної взаємодії в туризмі» покликана допомогти студенту досягнути розуміння сутності основ соціальної взаємодії в туризмі, теоретичні та практичні основи застосування основ ефективної взаємодії в туристичній діяльності. У процесі вивчення дисципліни студенти мають усвідомити значення соціальної взаємодії в туризмі, розвинути якості особистості, що допоможуть ефективній взаємодії у спілкуванні, сприйнятті та розумінні партнерів, створення власного іміджу, подолання конфліктів, психологічного розвантаження, саморегуляції, розпізнавання та захисту від маніпуляції, креативності тощо. Дисципліна покликана сприяти формуванню у студентів здібностей до самооцінки, самоконтролю, самореалізації.

Навчальна дисципліна «Тренінги соціальної взаємодії в туризмі» покликана допомогти студенту навчитись проводити ефективну комунікацію з партнерами, клієнтами туристичного підприємства. Дисципліна використовує нароби дисциплін Психологія, Організація туристичних подорожей, Анімаційні технології у туристичній діяльності, Організація соціальних комунікацій в туризмі.

2.2. Пререквізити та постреквізити дисципліни

Дисципліна «Тренінги соціальної взаємодії в туризмі» функціонує і розвивається у нерозривному зв'язку як із багатьма суспільними науками (філософія, психологія, соціальні комунікації та ін.), так і з тими, що сфокусовані на проблемах управління розвитком туризму, підприємницькою та бізнесовою діяльністю. Зокрема, розгляд ефективної комунікації в туризмі неможливий без відповідного культурного, комунікативного контексту, тобто без використання знань психокультури економіки, менеджменту, організації туристичних подорожей, організації екскурсійної діяльності, менеджменту в туризмі, міжкультурних комунікацій в туризмі, сучасних інформаційних технологій, професійної етики і ділового спілкування. Своєю чергою, здобутий студентами у ході вивчення навчальної дисципліни «Тренінги соціальної взаємодії в туризмі» фрагмент соціокультурного досвіду у вигляді системи знань, умінь, норм і цінностей стане теоретичним підґрунтям при проходженні виробничої практики (стажування) і підготовці освітньо-кваліфікаційних робіт (написання міждисциплінарних курсових, дипломної роботи тощо).

2.3. Мета вивчення дисципліни – навчити студентів прийомам ефективної комунікації та соціальної взаємодії у туризмі, забезпечити підвищення професійного рівня спеціалістів, їх відповідність вимогам освітніх стандартів для сфери туризму, дати можливість фахівцю знайти підходи до клієнта і досягти успіху у конкуренції.

2.4. Завдання вивчення дисципліни.

- підготовка студентів до професійної діяльності;
- формування цілісної професійної відповідальної особистості, якій притаманна висока культура, творча активність, здатність до самореалізації, самостійності, активної громадської позиції, в тому числі і в сфері туризму, яка б була здатна цілеспрямовано і активно діяти у будь-яких ситуаціях, накопичувати та поглиблювати знання, приймати сміливі й творчі рішення, вміти планувати, обирати методи та засоби вирішення проблем тощо.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- психологію міжособистісних сосунків;
- теоретичні та методичні основи проведення тренінгу;
- переваги групової форми роботи;
- класифікацію психологічних тренінгів;
- основні форми тренінгової роботи;
- вимоги до тренера;
- психологічну структуру особистості;
- процедурно-організаційні аспекти тренінгу.

вміти:

- адекватно сприймати психологічний зміст комунікативної ситуації та формулювати комунікативну задачу;
- приймати правильне рішення щодо своєї поведінки з широкого репертуара варіантів;
- розвивати самосвідомість для корекції та попередження емоційних порушень на основі внутрішніх та поведінкових змін;
- здійснювати процес особистісного зростання, реалізації творчого потенціалу.

2.5. Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни.

Загальні компетентності:

ЗК04. Здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу

ЗК10. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово

ЗК12. Навички міжособистісної взаємодії

Професійні компетентності:

ФК13. Здатність до співпраці з діловими партнерами і клієнтами, уміння забезпечувати з ними ефективні комунікації

ФК14. Здатність працювати у міжнародному середовищі на основі позитивного ставлення до несхожості до інших культур, поваги до різноманітності та мультикультурності, розуміння місцевих і професійних традицій інших країн, розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці

2.6. Результати навчання.

Результати вивчення даної освітньої компоненти деталізують такі програмні результати навчання:

Когнітивна (пізнавальна сфера):

ПРН6. Застосовувати у практичній діяльності принципи і методи організації та технології обслуговування туристів.

ПРН9. Організовувати процес обслуговування споживачів туристичних послуг на основі використання сучасних інформаційних, комунікаційних і сервісних технологій та дотримання стандартів якості і норм безпеки.

Афективна сфера

ПРН12. Застосовувати навички продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг.

ПРН13. Встановлювати зв'язки з експертами туристичної та інших галузей.

Психомоторна сфера:

ПРН18. Адекватно оцінювати свої знання і застосовувати їх в різних професійних ситуаціях.

ПРН22. Професійно виконувати завдання в невизначених та екстремальних ситуаціях.

3. Політика дисципліни

3.1. Політика виставлення оцінок (пропущені заняття, відпрацювання пропусків): кожна оцінка виставляється відповідно до розроблених викладачем та заздалегідь оголошених студентам критеріїв, а також мотивується в індивідуальному порядку на вимогу студента; у випадку не відпрацювання студентом усіх передбачених занять до заліку він не допускається; пропущені заняття обов'язково мають бути відпрацьовані. Форму і час відпрацювання студент та викладач взаємопогоджують.

3.2. Політика академічної поведінки та доброчесності (плагіат, поведінка в аудиторії): конфліктні ситуації мають відкрито обговорюватись в академічних групах з викладачем, необхідно бути взаємно толерантним, поважати думку іншого. Плагіат та інші форми нечесної роботи неприпустимі. Недопустимі підказки і списування у ході семінарських занять, контрольних роботах, на іспиті.

Норми академічної етики: дисциплінованість; дотримання субординації; чесність; відповідальність; робота в аудиторії з відключеними мобільними телефонами.

5 Програма навчальної дисципліни:

Тематика курсу					
Темаї	Форма заняття	Література	Завдання, год.	Вага оцінки	Термін виконання
Тема 1. Основи технології тренінгів соціальної взаємодії в туризмі	Практичне заняття	1, 13 14	2	10 балів	
Тема 2. Актуалізація саморозвитку	Практичне заняття	7,1, 14, 17	8	40балів	
Тема 3. Партнер і я. Що я знаю про себе та інших. Як змінити себе	Практичне заняття	9, 12, 19	2	10 балів	
Тема 4. Самосвідомість та підсвідомість у самопізнанні та спілкуванні	Практичне заняття	3,4,5,13	4	10 балів	
Тема 5. Ефективна взаємодія у	Практичне	7, 14, 15,19	4	10 балів	

спілкуванні	заняття				
Тема 6. Тренінг ділового спілкування	Практичне заняття	9,10,11,18	4	10 балів	
Тема 7. Розвиток навичок активного слухання	Практичне заняття	7, 14, 15,19			
Тема 8. Подолання конфліктів	Практичне заняття	2,7,8, 19			
Тема 9. Психологічне розвантаження та саморегуляція емоційних станів	Практичне заняття	9, 18			
Тема10. Критичне мислення.	Практичне заняття	15, 16, 19			
Разом			40	80	

5. Тематика практичних занять

Практичне заняття №1

Тема 1. Основи технології тренінгів соціальної взаємодії в туризмі:

Питання для обговорення:

- 1.Методи групового впливу: теорія «живого магнетизму»; концепція «лабораторного тренінгу», ділові ігри.
- 2.Основні парадигми тренінгу.
- 3.Характеристика основних видів тренінгових груп.
- 4. Основні тренінгові методи.
- 5. Психологічні особливості тренінгової групи.
- 6.Групові норми.
- 7.Принципи та критерії формування тренінгових груп.

Література:1, 13 14,

Практичне заняття №2

Тема 2. Актуалізація саморозвитку

План практичного заняття:

- 1.Мета, завдання.
- 2.Вправи «Знайомство».
- 3.Тест «Чи готовий я до саморозвитку».
- 4.Підведення підсумків.

Література: 7,1, 14, 17

Практичне заняття №3

Тема 3. Партнер і я. Що я знаю про себе та інших. Як змінити себе

План практичного заняття:

- 1.Мета, завдання.
- 2.Вправа «Як ви розумієте імідж».
- 3.Теорія про імідж.
- 4.Активна методика «Самооцінка та погляд на інших».
- 5.Вправи на розвиток передачі позитивної енергії за допомогою погляду.
- 6.Методика «Оцінка голосу».
- 7.Засоби сприйняття та розуміння партнера.
- 8.Невербальні засоби спілкування.
- 9.Перебудова іміджу.
- 10.Створення власного психологічного портрету та плану самовдосконалення.

Література: 9, 12, 19,

Практичне заняття №4

Тема 4. Самосвідомість та підсвідомість у самопізнанні та спілкуванні

План практичного заняття:

1. Мета, завдання.
  2. Характеристика самосвідомості.
  3. Методика вивчення самооцінки
  4. Дослідження рівня домагань.
  5. Вправа «Інвентаризація».
  6. Вправа «Ознайомлення з механізмами психологічного захисту».
  7. Вирішення конкретних ситуацій.
  8. Методика «Захист чи подолання».
  9. Методика самопізнання.
  10. Підсвідомість і поведінка людини.
- Література: 3,4,5,13

Практичне заняття №5

Тема 5. Ефективна взаємодія у спілкуванні

План практичного заняття:

1. Мета, завдання.
  2. Вправи «Вуличне знайомство», «Моя проблема у спілкуванні»
  3. Тести «Ваша комунікативна установка», «оцінка агресивності».
  4. Агресивність, пасивність та позитивний підхід.
  5. Мистецтво компліменту.
  6. Вправа «Оволодіння конструктивною критикою».
  7. Оволодіння технологіями «Я-твердження» та «Ви-твердження».
  8. Управління розмовою за допомогою запитань.
  9. Правила переконання співбесідника.
  10. Принизливі висловлювання.
  11. Прийоми ефективного слухання.
- Література: 7, 14, 15, 19,

Практичне заняття №6

Тема 6. Тренінг ділового спілкування

План практичного заняття:

1. Мета, завдання.
  2. Ознайомлення з основними поняттями.
  3. Завдання «Системи маніпулятивної поведінки», «Типи маніпуляторів», «Маніпулятор і Актуалізатор».
  4. Як стати актуалізатором.
  5. Бесіда-дискусія «Чи потрібно протистояти маніпуляції».
  6. Асертивність. Тест на визначення асертивності.
  7. Тест на визначення асертивності.
  8. Асертивні права людини.
  9. Асертивні техніки.
  10. Психологічні пастки у спілкуванні.
  11. Прийоми нейтралізації хитрощів.
- Література: 9,10,11,18

Практичне заняття №7

Тема 7. Розвиток навичок активного слухання

План практичного заняття:

1. Мета, завдання.
2. Аналіз власних організаційних здібностей та можливостей.
3. Несловесна підтримка мовця.

4. Фрази перенесення відповідальності за висловлювання на партнера
  5. Формулювання змісту висловлювання.
  6. Демонстрація свого ставлення до почутого
  7. Висловлення свого власного судження по суті справи
- Література: 3,4,16

Практичне заняття №8

Тема 8. Подолання конфліктів

План практичного заняття:

1. Мета, завдання.
2. Конфлікт, основа конфлікту, ознаки конфліктних ситуацій.
3. Модель конфлікту як процесу.
4. Основні функціональні та дисфункціональні наслідки конфліктів.
5. Динаміка конфлікту.
6. Ознаки деструктивного та конструктивного конфлікту.
7. Попередження конфлікту.
8. Способи запобігання конфлікту.
9. Управління конфліктом.
10. Тактика вирішення конфліктів.
12. Стили поведінки у конфліктних ситуаціях.

Література: 2,7,8, 19

Практичне заняття №9

Тема 9. Психологічне розвантаження та саморегуляція емоційних станів

План практичного заняття:

- Мета, завдання.
2. Психічні стани.
  3. Емоційні стани людини.
  4. Воля.
  5. Вправи для відпрацювання технології саморегуляції психічних станів.
  6. Регуляція емоцій та почуттів у контакті з клієнтом.
  7. Перша допомога у гострій стресовій ситуації.
  8. Експерс-прийоми для управління стресом у приміщенні, поза приміщенням.
  9. Компенсаційні прийоми.
  10. Управління емоціями та почуттями.

Література: 9, 18

Практичне заняття №10

Тема 10. Критичне мислення

План практичного заняття:

1. Мета, завдання.
2. Аналіз здатності спостереження.
3. Як шукати необхідну інформацію.
4. Як читати тексти.
5. Як відрізнити факти від суджень.
6. Що заважає критичному мисленню.
7. Інформація, пропаганда, реклама.
8. Як ставити питання.
9. Використання аргументі.
10. Як розрізнити пояснення та аргументацію.
11. Як приймати рішення в невизначеній ситуації.

Література: 15, 16, 19

6. Самостійна робота

№ п/п	Тематика	К-сть годин
1	Тема 1. Основи технології тренінгів соціальної взаємодії в туризмі	8
2	Тема 2. Актуалізація саморозвитку	12
3	Тема 3. Партнер і я. Що я знаю про себе та інших. Як змінити себе	12
4	Тема 4. Самосвідомість та підсвідомість у самопізнанні та спілкуванні	12
5	Тема 5. Ефективна взаємодія у спілкуванні	12
6	Тема 6. Тренінг ділового спілкування	12
7	Тема 7. Розвиток навичок активного слухання	12
8	Тема 8. Подолання конфліктів	
9	Тема 9. Психологічне розвантаження та саморегуляція емоційних станів	
10	Тема 10. Критичне мислення.	
Разом:		80

7. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Рівень досягнення запланованих результатів навчання перевірятиметься за допомогою таких форм контролю:

ПРН6. Застосовувати у практичній діяльності принципи і методи організації та технології обслуговування туристів: розробка та проведення тренінгових занять, метод «Ток-шоу», «Коло ідей», «Акваріум», ділові та рольові ігри, виступи на конференціях.

ПРН9. Організовувати процес обслуговування споживачів туристичних послуг на основі використання сучасних інформаційних, комунікаційних і сервісних технологій та дотримання стандартів якості і норм безпеки: розробка та проведення тренінгових занять, супервізійна робота в колективі, кейс метод, метод «Ток-шоу», «Коло ідей», «Акваріум». виступи на конференціях, проведення ділових, імітаційних та рольових ігор.

ПРН12. Застосовувати навички продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг: розробка та проведення тренінгових занять, групова робота студентів, метод «Ток-шоу», «Коло ідей», «Акваріум», ділові та рольові ігри, імітаційний тренінг виступи на конференціях.

ПРН13. Встановлювати зв'язки з експертами туристичної та інших галузей: тренінгові заняття, кейс метод, групова робота студентів, метод «Ток-шоу», «Коло ідей», «Акваріум», ділові та рольові ігри, імітаційний тренінг виступи на конференціях.

ПРН18. Адекватно оцінювати свої знання і застосовувати їх в різних професійних ситуаціях: тренінгові заняття, кейс метод, групова робота студентів, метод «Ток-шоу», «Коло ідей», «Акваріум», ділові та рольові ігри, імітаційний тренінг виступи на конференціях.

ПРН22. Професійно виконувати завдання в невизначених та екстремальних ситуаціях: тренінгові заняття, кейс метод, групова робота студентів, метод «Ток-шоу», «Коло ідей», «Акваріум», ділові та рольові ігри, імітаційний тренінг виступи на конференціях.

8. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Основи проектної діяльності в туризмі» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожного розділу:

Для заліку

Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8	Тема 9	Тема 10	Підсумковий контроль (залік)
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	40
										Екзаменаційна сесія

Шкала оцінювання:

За шкалою ТНЕУ	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60–64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№	Найменування	Номер теми
1.	Навчальні посібники; Кейси	1-15
2.	Силабус;	1-15
4.	Засоби підсумкового контролю проведення тренінгу	1-15

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

Основна література

1. Журавська Л.М. Соціально-психологічний тренінг: розвиток якостей особистості працівників сфери туризму /Л.М. Журавська // Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 312с.
2. Бутенко Н.Ю. Комунікативна майстерність викладача / Н.Ю. Бутенко // Нач посібник – К.: КНЕУ, 2005. – 336 с.
3. Данчева О.В., Швабл Ю.М. Практична психологія в економіці і бізнесі / О.В.Данчева, Ю.М.Швабл // К.: Лібра, 1998. – 270 с.
4. Колосінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): (Монографія) / Н.Л. Колосінський //К.: МАУП, 2000. – 286 с.
5. Семиченко В А. Психологія соціальних відносин. -К.: «Магістр-Э», 1999. - 168 с.
6. Семиченко В. А. Психічні, стани. —К.: «Магістр-5», 1990. - 208 с.
7. Семиченко В.А. Психологія речі. - К.: «Магістр-5», 1998.
8. Семиченко В А. Психологія особистості. - К.: Видавець Ешке О.М., 2001. – 427.
9. Педагогіка туризму: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів(За ред..проф. Федорченка В.К., проф..Фоменко Н.А., доц..Скрипник М.І., доц..Цехмісторвої Г.С.) – К.: Видавничий дім «Слово», 2004 – 296 с.
10. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навч,- метод, посіб. для самот. вивч. дисципліни / ВАКозаков, М.В,Артюшина, О.М.Котикова та ін.; За заг. ред. ВАКозакова. - К.: КНЕУ, 2003. - 829 с.
11. Федорченко В.К. Теоритичні та методологічні засади підготовки фахівців для сфери туризму : Монографія. К.: Слово, 2004. – 465 с.

Допоміжна література

12. Збірник психологічних тестів для самостійної роботи студентів з дисципліни «Основи психології та педагогіки» / для студентів базової вищої освіти усіх спеціальностей II Укл. Журавська Л.М. -К.: Вид-во КУТЕЛ, 2003. -106 с.
13. Мініч І.М. Психолого-педагогічні аспекти європейського досвіду підготовки фахівців сфери послуг (І.М.Мініч) II Психолого-педагогічні проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців сфери туризму в умовах неперервної освіти: Наук, записки Київського інституту туризму, економіки і права. - К., 2001. - Т.1. - С. 34- 37.
14. Поважна Л.І. Психолого-педагогічні аспекти практичної підготовки фахівців для сфери туризму // Психолого-педагогічні проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців сфери туризму в умовах неперервної освіти: Наукові записки Київського Інституту туризму, економіки і права.К., 2001, – Т.2. –С.3-6.
15. Рогулева Л А. Искусство продаж и техника работы с клиентом: Программа психологического вщцеотренинга. - М.: РМАТ, 1998. — 15 с.
16. Фоменко Н.А. Проблеми інноваційної методики освітньої підготовки фахівців для галузі туризму // Туризм у ХХІ столітті. Матеріали II-ої міжнародної наук.практ. конф., Київ, 10-11 жовтня 2011 р. – УК.: Знання України, 2002. – С.455-461.
17. Федорченко В.К. Зарубіжний досвід при формування змісту туристської освіти // Нові технології навчання: Наук.-метод зб. Мін-во освіти і науки України; Науково-методичний центр вищої освіти. – К., 2003. Вип.35. – С.64-73.
18. Федорченко В.К. Особливості професійної туристської освіти // Нові технології навчання: наук.метод.зб. / Мін-во освіти і науки України; Науково-методичний центр вищої освіти. – К., 2002. – Вип.33 – С.281-290.
19. Федорченко В.К. Концепція підготовки працівників туристичної галузі // Освіта України. – 2004. – №30. – 20 квітня 2004 р. – С.6-7.

Інтернет-ресурси:

Наукова періодика України — <http://nbuv.gov.ua/taxonomy/term/334> –.
Навчальні матеріали онлайн - <https://pidru4niki.com/turizm/>
Все про туризм Туристична бібліотека <http://infotour.in.ua/index.htm>
Енциклопедія странствий - http://www.encyclopedia-stranstviy.com/p/blog-page_27.html
БД Освіта. ua. — <http://osvita.ua/school/psychology>.
Мета – українська пошукова система. — <http://www.meta-ukraine.com>.
Пошукова система Google. — <http://www.google.com>.
Вікіпедія : вільна енциклопедія [Електронний ресурс] // <http://ru.wikipedia.org/wiki/>